

CERCETĂRI ARHEOZOOLOGICE PRELIMINARE ÎN CETATEA MEDIEVALĂ DE LA CARAȘOVA (JUD. CARAȘ-SEVERIN)

Georgeta El Susi

Cetatea Carașovei este amplasată în zona montană a Banatului, pe un pînten stîncos ce domină intrarea în Cheile Carașului. Potrivit documentelor existente, în anul 1323 cetatea era deja ridicată¹. Materialul faunistic analizat se datează în sec. XIV-XV și provine din campaniile arheologice din anii 2000-2001, realizate de arheologul Silviu Oța de la Muzeul Național de Istorie al României. Distribuția materialului pe specii oferă următoarele date:

Distribuția speciilor și frecvențele lor la Carașova

Tabelul 1

Specie/grup	FRGM.	%	NMI	%
Sus s.domesticus	306	37,7	23	31,9
Ovis/Capra (220)	269	33,2	20	27,8
Bos taurus	132	16,3	10	13,9
Gallus domesticus	25	3,1	4	5,6
Equus caballus	4	0,5	2	2,8
Total sp. domestice	736	90,8	59	82
Sus s. ferrus	52	6,4	6	8,3
Cervus elaphus	15	1,9	3	4,1
Ursus arctos	4	0,5	2	2,8
Lepus sp.	2	0,2	1	1,4
Vulpes vulpes	2	0,2	1	1,4
Total sp. sălbatice	75	9,2	13	18
Total frgm. determinate	811		72	100
Sus sp.	3			
Oc/Sus	39			
Bt/Cervus	3			
Așchii	239			
Coaste	75			
TOTAL EȘANTION	1170			

Deși nu este un eșantion numeros (1170 fragmente), am considerat oportună prezentarea sa, întrucât datele despre fauna evului mediu din Banatul montan sunt puține și disparate. Este vorba despre un lot de deșeuri menajere, rezultate din activitățile alimentare ale comunității care locuia și apăra cetatea respectivă. Spectrul faunistic obținut nu este unul tipic unei așezări medievale, în care prevalează animalele gospodărite în scopuri predominant utilitare (ne referim la bovine), ci este unul ce evidențiază, în primul rând specii cu utilizare în consum. În cazul nostru predomină porcinele, ovinele, caprine și păsările, deci animale cu o prolificitate mai mare, sacrificate pe tot timpul anului și facil de întreținut în zona respectivă.

Majoritatea oaselor sunt sparte, au urme de tăiere, ori pete de ardere. Din acest motiv numărul de resturi neidentificabile este o treime. Redăm în continuare câteva contexte din care s-au prelevat oase, în afara stratului de cultură. Materialul din C₁/dărâmatură, camera 1 însumează 71 resturi faunistice, dintre care, 21 oase de porcine (un mascul matur și o femelă de 15-16 luni), 13 oase de ovicaprine (un miel și o oaie de 9-10 luni), 7 oase de la o vită tăiată sub 4 ani și 30 așchii de talie mică (ovicaprine/porcine). Din vatra (și de lângă) din C₃ s-au recoltat 44 oase, dintre care, 3 provin de la o vită de 3-4 ani, 6 de la un porc subadult și un matur, 9 oase de la o oaie de 10-12 luni, un rest de cerb și unul de mistreț. Restul de 23 sunt coaste de porc și ovicaprine. Materialul prezintă o pigmentație roșcată, datorată contactului cu focul. O groapă (G₁/S₂) a furnizat 9 coaste de ovicaprine, 4 resturi de porcine (2 falange, o coastă și o ulnă), o coastă de mistreț și 13 fragmente nedeterminabile. Din turnul medieval s-au prelevat 7 oase de la o oaie de cca 5 luni și de la un adult, 5 resturi aparținând la doi porci adulți, o ulnă de vită și 19 așchii provenind de la animale de talie mică (ovic./suine). Restul materialului provine din stratul de cultură. Gruparea mamiferelor domestice conține aproape toate speciile, porcine, ovine, caprine, bovine, cabaline, câinele nefiind identificat.

Suinele predomină, atât ca număr de resturi (37,7 %) cât și ca număr de indivizi estimați (31,9 %). Doar 20 % din eșantionul porcinelor este reprezentat prin resturi de schelet cefalic, restul oaselor provin din scheletul membrilor. Datele metrice prelevate pe lățimile oaselor sunt relativ omogene, neexistând discrepante între valorile minime și maxime. Dacă dimensionările pe lățimile oaselor indică valori moderate ce se înscriu în intervalul mediu de variație al porcinelor medievale de pe teritoriul României, în privința taliei există valori înalte. Astfel, înălțimea la greabăn oscilează între 72,8-76,9 cm (N=6), cu o medie de 74,6 cm. Acest greabăn înalt trebuie mai degrabă privit ca un caracter de primitivitate² al porcinelor de la Carașova, contrastând cu datele metrice pe lățimile oaselor. Din cei 23 indivizi, 74 % sunt tineretul și subadultii, adulții și maturii reprezintă 26 %. Prevalența tineretului și a subadultilor este justificată având în vedere utilizarea speciei în aprovizionarea cetății cu carne, grăsimi, de-a lungul anului.

Ovicaprinelor le aparțin 269 resturi (33,2 %) provenind de la 20 animale (27,8 %). Doar 14 % din resturile ovicaprinelor provin din scheletul cefalic, restul fiind piese din scheletul apendicular. Printre cele 7 oase atribuite caprinelor s-au identificat două coarne aparținând la o capră adultă și un mascul subadult. Un metacarp cu lg. 112 mm a furnizat o valoare a taliei de 64,4 cm. Cele 7 oase aparțin la minimum un subadult și doi adulți. Cu certitudine caprinele erau ținute mai mulți ani pentru aprovizionarea cu lapte, după care erau sacrificate. De la ovine provin 42 resturi aparținând la șapte animale, dintre care două exemplare au fost tăiate până la un an și restul au fost exemplare adulte-mature. Un radius cu lg. 145 mm (aparținând unei femele) a furnizat o talie de 58,2 cm, o valoare destul de mică. Aceasta se înscrie în seria valorică medie a ovicaprinelor medievale din Banatul românesc³ și sârbesc⁴. În schimb, pe baza unui astragal s-a estimat o altă valoare, de 68 cm, piesa provenind de la un mascul. O prezentare de ansamblu a vârstelor de sacrificare arată o proporție de 50:50 % tineret/subadulți: adulți maturi, ceea ce sugerează exploatarea mixtă a rumegătoarelor mici, vizând atât carnea cât și produsele lactate.

Bovinele cumulează 132 oase provenind de la zece indivizi. Cu un procent de 16,3 % pe resturi și 13,9 % pe NMI se plasează pe locul trei în preferințele culinare ale locuitorilor cetății. Cele mai multe oase provin tot din scheletul apendicular, peste 90 %. Un singur metacarp cu lungimea 171 mm a permis estimarea unei talii de 103,1 cm (Matolcsi). Un indice diafizar de 16,6 și unul Nobis de 29,2 atribuie piesa unei femele. Talia evaluată precum și restul măsurătorilor se înscriu în limitele valorilor medii ale bovinelor medievale din Moldova⁵, Transilvania⁶ și Banat⁷. În privința vârstelor de sacrificare, din cei zece indivizi prezumați, unul a fost sacrificat până la un an, doi între unu-doi ani, patru între doi-patru ani și trei peste această limită. Așadar, până la atingerea maturității corporale s-a sacrificat un procent de 70 %, ceea ce e normal în condițiile utilizării speciei pentru carne, cu un procent mai mic de animale mature.

Vârstele de sacrificare la mamiferele domestice

Tabelul 2

	tineret	subadulți	adulți	maturi	total
Bovine	1	2	4	3	10
%	10	20	40	30	100
Suine	4	13	4	2	23
%	17,4	56,6	17,4	8,6	100
Ovicaprine	5	5	7	3	20
%	25%	25	35	15	100

Cabalinele prezintă patru molari provenind de la doi indivizi, în mare parte maturi/senili, unul fiind mascul. Materialul este nesemnificativ pentru a se face vreo observație somatoscopică ori de altă natură.

Speciile sălbatice au furnizat puține resturi, în ansamblu cumulând 9,2 % pe resturi și 18 % pe indivizi. Cele mai numeroase resturi înregistrează **mistrețul**, totalizând 6,4 % pe resturi și 8,3 % pe NMI. Materialul său provine de la un subadult, un adult și patru maturi. Cel puțin trei exemplare sunt masculi și unul este o femelă. Pe baza câtorva oase întregi s-a estimat o variație a taliei de 83,2-106,3 cm, cu o medie de 97,8 cm (n=4).

De la **cerb** provin 15 resturi faunistice aparținând la trei indivizi ce au depășit trei ani. Cu un procent de 1,9 % pe resturi și 4,1 % pe indivizi specia ocupă locul secund printre mamiferele sălbatice. Au fost determinate resturi doar din scheletul membrilor, probabil că s-au adus în cetate doar părți din corpul unor animale vâdate și nu animalele integral. Puținele dimensionări indică animale de mărime medie.

De la **urs** provin patru resturi, aparținând la două exemplare, dintre care, unul nu e prea bătrân. E vorba de două metatarse (III), un femur cu sutura proximală vizibilă și un ilion stg. Cu certitudine ursul a fost vânat și pentru a fi consumat nu numai pentru blană.

Iepurelui îi aparțin o ulnă și un humerus cu lț. dist/diam.dist de 13,5/10 mm, ambele piese provenind de la un adult. De la **vulpe** s-au conservat un humerus cu lț. dist/diam.dist de 21/16 mm și o tibie cu lț. dist. 22 mm, ambele oase exemplificând un animal robust, adult.

Pe lângă resturi de mamifere s-au identificat 25 oase de găină domestică provenind de la patru exemplare de talie mică. Măsurătorile indică o variabilitate dimensională dată, în primul rând de vârstă întrucât, din cei patru indivizi doi sunt tineri. Datele metrice sugerează exemplare de talie mică tipice evului mediu timpuriu românesc și european⁸, așa cum o relevă datele metrice culese. Deși materialul faunistic analizat nu este prea numeros am considerat necesară prezentarea sa întrucât există puține informații despre exploatarea animalelor în așezări medievale din Banat, mai ales din regiunile înalte. Raportul specii domestice/sălbatice exprimat prin valori de 90,8/9,2 % pe resturi și 82/18 % pe NMI punctează rolul relativ redus (mai ales pe număr de resturi) al vânatului în alimentația comunității respective. Probabil el se făcea ocazional, având un caracter de agrement. Unele specii fără importanță alimentară (vulpe) ori una redusă (urs) au fost vâdate fie pentru blănuri, fie pentru înlăturarea efectului de prădător. În sec XIV-XV d. Chr. în zonele montane din centrul Banatului cerbul era un element comun atingând, totuși o densitate cu mult redusă, față de preistorie. El va exista în această regiune ca element spontan până în sec XIX, după care va fi reintrodus.

Specia are o frecvență redusă în eșantionul nostru (4,1 % pe NMI %), însă, în ultimă instanță, datele faunistice reflectă ponderea speciei în alimentație și nu neapărat o anumită densitate a sa. Dacă vânărea cerbului era o activitate de sezon estival, probabil că densitatea sa era redusă în arealul de vânătoare al comunității, animalul retrăgându-se în pădurile de altitudine. În schimb, mistrețul are un procent dublu față de cel al cerbului (8,3 % pe NMI). Se pare că și în acele vremi, ca și astăzi specia acoperea aproape toate regiunile Banatului având o densitate crescută, și constituind obiectul unei vânători susținute. Surprinde absența căpriorului și a bourului din fauna spontană, probabil și datorită plasării la altitudine a sitului respectiv. Penuria eșantionului poate fi o explicație plauzibilă în cazul căpriorului. În cazul bourului este mai greu să ne pronunțăm, nu credem că la acest palier cronologic să fi dispărut total din fauna Banatului montan, deși, la nivel de sec. XI-XIII d. Chr. este atestat în Valea Dunării, la Moldova Veche-Rât și la Gornea-Țărmuri⁹ iar în regiunile joase ale Câmpiei Banatului în nivelele medievale de la Parța¹⁰.

În privința exploatării speciilor domestice, porcinele constituiau baza alimentației celor ce locuiau cetatea, înregistrând 32-37 %. Porcinele erau crescute pentru carne, grăsimi, fiind o sursă alimentară la îndemână, ușor de gospodărit. Bovinele erau utilizate pe scară mai mică pentru aprovizionarea cu carne și mai mult pentru produsele lactate. Ovicaprinele, alături de porcine erau preferate bovinelor de către locuitorii cetății, exploatarea lor fiind mixtă. Prezența calului este cu totul accidentală, neexistând indici de folosire în consum. Câinele lipsește din spectrul faunistic; invocăm aici atât penuria eșantionului, cât și faptul că specia, neavând importanță alimentară resturile sale nu puteau fi găsite printre deșeurile menajere.

Tabloul vârstelor de tăiere este tipic unei cetăți, unde vorbim de specii cu utilizare în consum și nu al unei așezări rurale sau urbane, unde vorbim de specii crescute, gospodărite, ce implică unele strategii. Astfel ovicaprinele și porcinele erau sacrificate în procent de 50-75 % în stadiile juvenil-subadult, iar bovinele mai ales în stadiul adult, animalele ținute mai mulți ani furnizând laptele. Un loc bine definit în alimentație îl ocupa găina, deși prin talia sa redusă oferea puțină carne. Toate speciile domestice care reprezentau baza alimentației carnată a celor din cetate aparțineau unor tipuri, încă primitive, neameliorate (porcine cu greabăn înalt, bovine, ovine, caprine cu talie mică), cu creștere înceată și productivitate redusă¹¹.

NOTE

- ¹ Țeicu, *Banatul montan în Evul Mediu, BHAB*, XIX, p. 211
² Haimovici, Tarcan, Amaximoaie, 1993, p. 316
³ El Susi, 1996, p. 310-321
⁴ Blažic, 1999, p. 40-53
⁵ Haimovici, Tarcan, Amaximoaie, 1993, p. 313; Haimovici, Cojocaru, 1987, p. 262; Haimovici, 1994, p. 433
⁶ Haimovici, Blăjan, 1992, p. 224
⁷ El Susi, 1996, p. 282-291
⁸ Haimovici, 1980, p. 86, idem, 1993, p. 309
⁹ El Susi, 1996, p. 99, 101
¹⁰ Idem, p. 104
¹¹ Haimovici, vezi bibliografia aferentă

BIBLIOGRAFIE

1	Blažic Svetlana	- 1999 -	<i>The Rests of Animal Bones from Habitats Ras-Gradina, RadVojvMuz</i> , 23, Novi Sad, p. 29-54,
2	El Susi Georgeta	- 1996 -	<i>Vânători, pescari și crescători de animale în Banatul mileniilor VI î. Chr. I d. Chr. Studii arheozoologice, BHAB</i> , Timișoara, Editura Mirton, 440 p.
3	Haimovici Sergiu	- 1980 -	<i>Resturile faunistice din așezarea de la Bârlad din sec. XIII-XIV, ArhMold</i> , IX, p. 85-91
4	Haimovici Sergiu, Cojocaru Ion	- 1987 -	<i>Studiul materialelor paleofaunistice din unele așezări feudale rurale din Moldova, ArhMold</i> , XI, p. 259-266
5	Haimovici Sergiu, Blăjan Mihai	- 1992 -	<i>Studiul faunei din locuințele feudale timpurii (sec. X-XIII), descoperite la Alba Iulia (1982, 1986, 1986), Ephemeris Napocensis</i> , II, 207-230
6	Haimovici Sergiu	- 1993 -	<i>Studiul materialului osteologic descoperit într-un bordei din secolele XII-XII de la Nicolina-Iași, ArhMold</i> , XVI, p. 307-310
7	Haimovici Sergiu	- 1994 -	<i>Studiul arheozoologic al resturilor din două așezări medievale situate în județul Neamț, Memoria Antiquitatis</i> , XIX, p. 431-452
8	Haimovici Sergiu, Tarcan Carmen, Amaximoaie Gabriela	- 1993 -	<i>Studiul arheozoologic cu privire la materialul provenit din orașul medieval Siret (sec. XIV-XV), ArhMold</i> , XVI, p. 311-320
9	Țeicu Dumitru	- 1998 -	<i>Banatul montan în Evul Mediu, BHAB</i> , XIX, Timișoara, 1998, p. 211

RECHERCHES ARCHÉOZOOLOGIQUES PRÉLIMINAIRES DANS LA FORTERESSE MÉDIÉVALE DE CARAȘOVA (DÉP. DE CARAȘ-SEVERIN)

Résumé

Les 1170 os ont été collectés d'une fortification médiévale, datée dans les XIV-XVème siècles. Le site est remplacé au centre du Banat, dans une région montagneuse appartenant au massif Semenic. Les porcins dominent la liste faunique (Tab.1), suivis par les petits ruminants et les bovins. L'analyse des espèces met en évidence quelques aspects: pour les bovins une hauteur au garrot de 103,1 cm, pour les porcins une taille en moyenne de 74 cm. Pour un mouton on a estimé une taille de 58,2 cm et 64,4 cm pour une chèvre. Les espèces chassées sont représentées par le sanglier, le cerf, l'ours, le lièvre, et le renard. Le chevreuil et l'aurochs manquent. Le rapport domestiques/sauvages est de 90,8/9,2 % par restes et 82/18 par NMI. L'abattage pour les bovins se faisait en gardant un petit pourcentage des jeunes et sous-adultes, presque 30% face au 70% les adultes-maturés (surtout animaux abattus entre 2-4 ans), caractéristique d'un mode d'usage fondé sur la production de la viande et du lait. En ce qui concerne les porcins, les adultes-maturés représentent seulement 26%, prévalant les jeunes et sous-adultes. Au cas des ovicaprins les adultes-maturés représentent autour de 50% en suggérant une exploitation mixte, viande et produites laitières. L'économie alimentaire de la communauté de Carașova s'appuyait surtout sur les porcins, et complétement sur les petits ruminants et les bovins. Le cheval avait un rôle réduit dans l'économie, la possibilité qu'il soit consommé étant exclûte. En général, la contribution du gibier dans l'alimentation est assez réduite dans le site.

EXPLICAȚIA FIGURILOR/EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1 Raportul specii domestice/sălbatică; Le rapport espèces dom./sauvages

Fig. 2 Vârstele de sacrificare la principalele specii domestice; Les groupes d'abattages

Fig. 3 Distribuția speciilor în așezare; La distribution des espèces à Carașova

Măsurători cf. Angela. von den Driesch, 1975

Coarne/Horn cores		
Gd	Sd	Circonf.
35	26,5	Capra h.
Axis		
BFcr	BFcd	LCDe
42		Ovis a.

Atlas		
BFcr	BFcd	
50,5	44,5	Ovis a.
	56	Sus s. dom.

Maxilla		
M1-M3	P1-P4	M3
		19 Ovis/Capra
59		28 Sus s. dom.
	32	Sus s. dom.
	43	Sus s. dom.
		28,5 Sus s. dom.
		32 Sus s. dom.
		34 Sus s. dom.
		35 Sus s. dom.
		42 Sus s. ferr.
	52	Sus s. ferr.

Mandibula	
	M3
	20 Ovis/Capra
	21 Ovis/Capra
	21 Ovis/Capra
	24 Ovis/Capra
	28 Sus s. dom.
	29 Sus s. dom.
	38 Sus s. dom.
	34 Bos t.

Scapula				Humerus			
SLC	GLP	LG		BT	Bd	Dd	
21	31	26	Sus s. dom.	33	38,5	37	Sus s. dom.
21			Sus s. dom.	34	39,5	39	Sus s. dom.
21,5			Sus s. dom.	35			Sus s. dom.
24			Sus s. dom.	35	43,5	43	Sus s. dom.
25	36	31	Sus s. dom.	62			Bos t.
26			Sus s. dom.	63	69	68	Bos t.
26,5			Sus s. dom.	63	69	68	Bos t.
27	36	31,5	Sus s. dom.		69,5		Bos t.
	35,5	32	Sus s. dom.		38	30	Capra h.
	35	29	Sus s. dom.		35		Capra h.
19	32	26,5	Capra h.		27	17"	Ovis a.
21,5	32	24	Ovis a.		30,5	20	Ovis a.
20,5			Ovis/Capra		31		Ovis a.
22,5			Ovis/Capra		31		Ovis a.
53	65	57	Bos t.		31,5	27,5	Ovis a.
	55,5	48	Bos t.		31,5	27	Ovis a.
35			Cervus		21	16	Vulpes v.
35	44		Sus s. ferr.	41	52	50	Sus s. ferr.
	53		Sus s. ferr.	45	51		Sus s. ferr.
		38	Sus s. ferr.		59	57	Cervus
					13,5	19	Lepus

Radius							
GL	BFp	Bp	Dp	Sd	Bd	Dd	
		28,5	21				Sus s. dom.
		31	20				Sus s. dom.
	62	68	36				Bos t.
	27	28	17				Capra h.
	28,5	29,5	16				Capra h.
145	27,5	29	15	17	30	18,5	Ovis a.
	28,5	32,5	17				Ovis a.
	29	32	15				Ovis a.
	30	32	15				Ovis a.
					29	19	Ovis a.
					39	27	Sus s. ferr.

Metacarpus						
Gl	Bp	Dp	Sd	Bd	Dd	
112	25	18	18	27,5	17,5	Capra h.
				21	15,5	Ovis a.
71,5 (III)						Sus s. dom.
171	50		28,5	53,5	27,5	Bos t.
	55,5	33,5				Bos t.
				51	27	Bos t.
79 (IV)						Sus s. ferr.
101 (IV)						Sus s. ferr.

Femurus		
Bp	Dp	
64	33	Ursus a.

Tibia		
Bd	Dd	
29	25	Sus s. dom.
30	25,5	Sus s. dom.
32,5	15	Sus s. dom.
32,5	28,5	Sus s. dom.
35	32,5	Sus s. dom.
53	38	Bos t.
26,5	21	Ovis/Capra
26	21	Ovis/Capra
22		Vulpes v.
53	46	Cervus
37	34	Sus s. ferr.

Pelvis	
LA	
28	Sus s. dom.
31	Sus s. dom.
28	Ovis/Capra
42	Sus s. ferr.

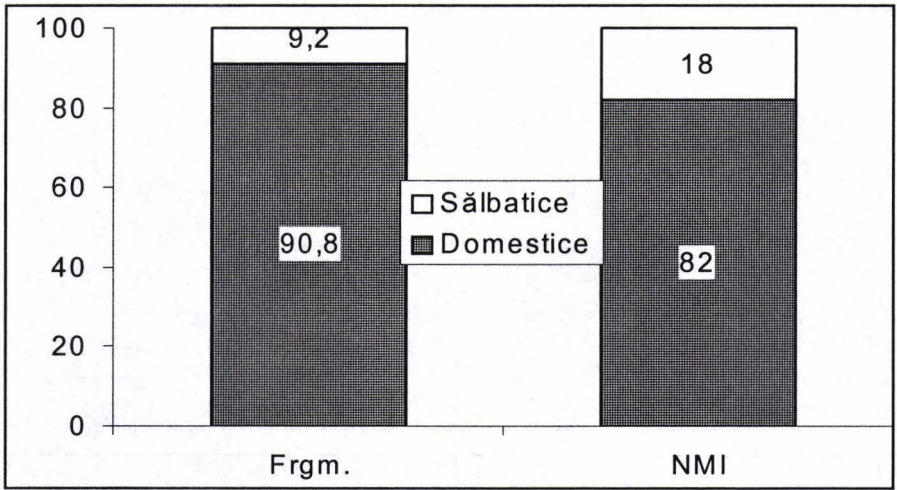
Metatarsus					
Gl	Bp	Dp	Bd	Dd	
	22	21			Ovis/Capra
	23	22			Ovis/Capra
	23	23			Ovis/Capra
				16	Ovis a.
			25	17	Ovis a.
	46	46,5			Bos t.
			52	27	Bos t.
			45		Bos t.
79 (III)					Sus s. dom.
73,5 (III)					Ursus a.
76 (III)					Ursus a.

Talus			
GLI	GLm	Bd	
41	37	24	Sus s. dom.
43	39	26	Sus s. dom.
27,5	25,5	15	Ovis a.
30	28	15	Ovis a.
46,5	43	28	Sus s. ferr.
55			Sus s. ferr.
55	51	34	Cervus

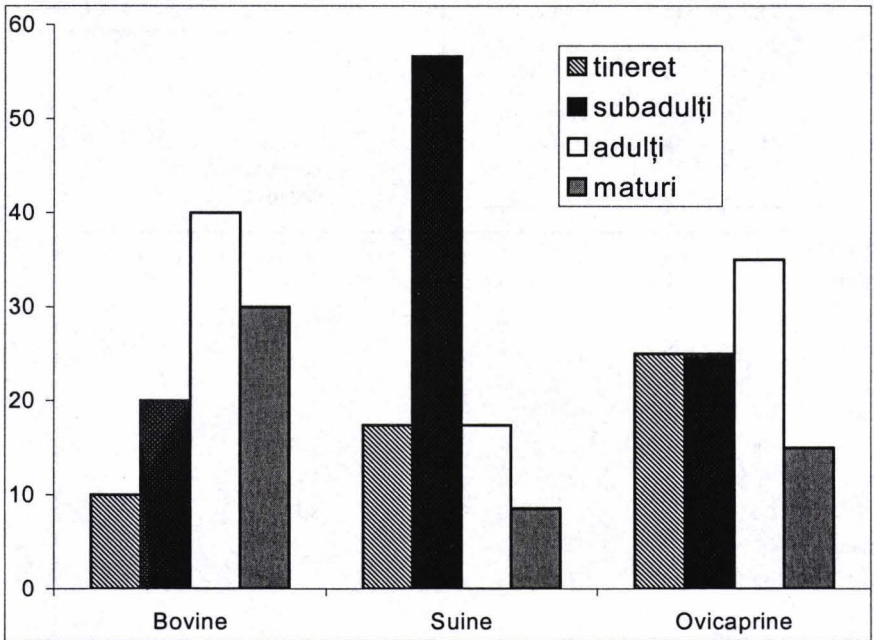
Calcaneus		
Gl	GB	
78	20	Sus s. dom.
80	21	Sus s. dom.
111	36,5	Sus s. ferr.

" epifiza
nesudatǎ/pas
épiphyisé

Gallus dom					
Coracoid	Gl	50			
		50			
		50,5			
		50,5			
Humerus	Bp	17	18		
	Dp	10,5			
	Bd		13	14	14
	Dd			7	8,5
Femurus	Gl	73	73		
	Bp	14,5	14,5		
	Dp	11	11		
	Bd	13	13		
	Dd	11	11		
Tarsomet.	Bd.	13	femel		

Fig. 1 Raportul sp. dom./sălbaticie

Fig. 2 Vârstele de sacrificare la principalele specii domestice

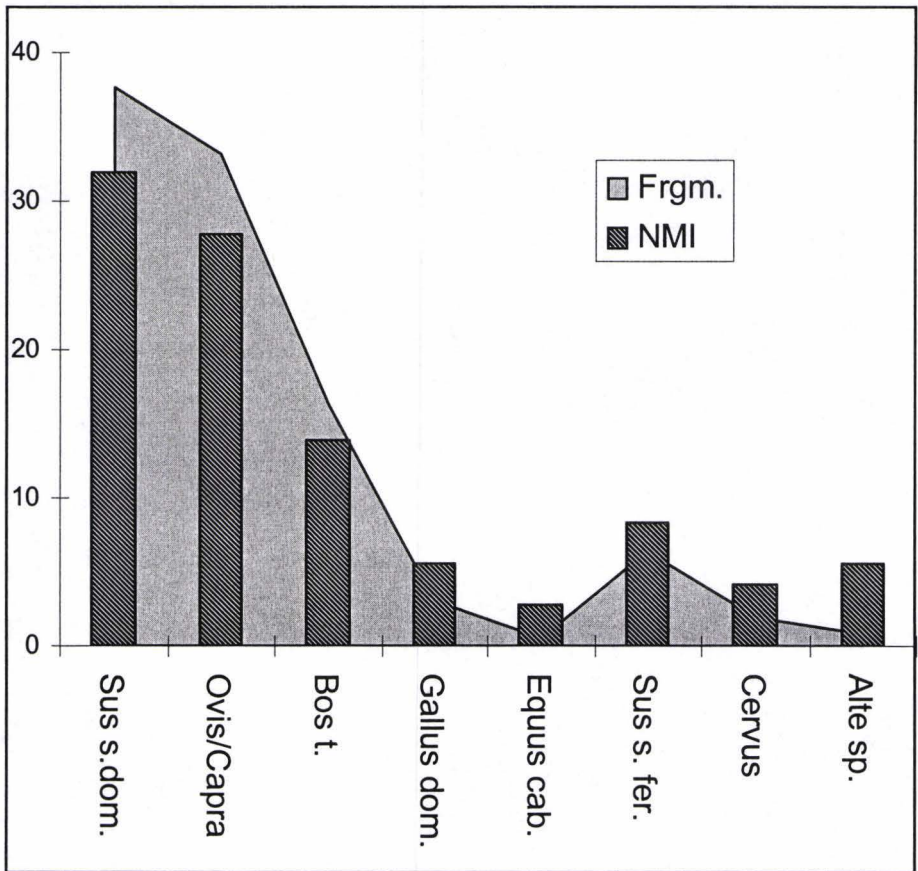

Fig. 3 Distribuția speciilor în așezare

